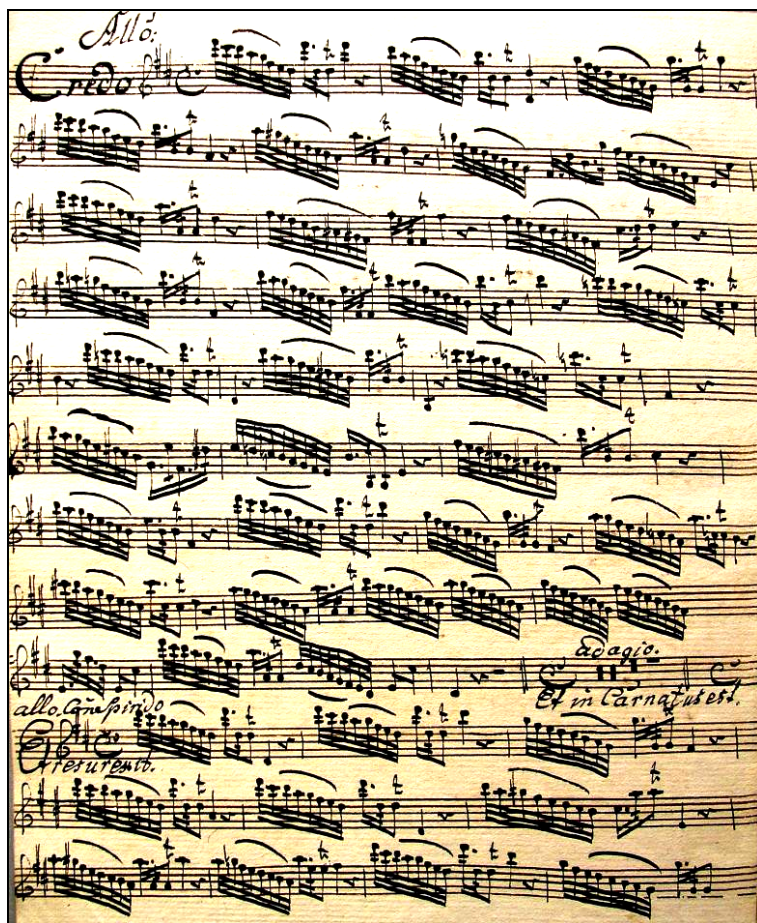

SKLADATELSKÝ ODKAZ HUDEBNÍCH OSOBNOSTÍ MORAVSKÉHO A SLEZSKÉHO KLASICISMU

Koncertní cyklus v rámci lokalit historických
uměleckých center na Moravě a ve Slezsku

Muzeum Umění Olomouc – Hudební Společnost P. Cassiana Hanela
&

Musica Figuralis

instrumentální soubor staré hudby Brno

v rámci projektu Grantové agentury České republiky
a grantové podpory Olomouckého kraje

**OLOMOUCKÉ BAROKO A VÝTVARNÁ KULTURA
V LETECH 1650 - 1780**

Skladatelský odkaz hudebních osobností moravského a slezského klasicismu

Horní náměstí v Olomouci v den slavnostního vjezdu biskupa Troyera do města r.1748

Procházíme-li centry moravských starobyklých měst na Moravě a ve Slezsku, v mnoha případech nestačíme obdivovat penzum krásy, která nás obklopuje v podobě památek z doby 17. a 18. století. Rozličné architektonické skvosty vyzařující v okázalé dynamičnosti svoji nádheru, vloženou do paláců, měšťanských domů, nejrozumnějších sakrálních, správních ale i armádních budov, dodávají uměleckým centrům charakteristickou tvářnost historické kulturně založené lokality (Olomouc, Opava, Znojmo, aj.). Poměrně snadno zde můžeme vedle umělecky cenné architektury spatřovat po boku těchto památek i plody hodnotného výtvarného umění.

Sochařské i malířské poklady měšťanského baroka na Moravě a ve Slezsku jsou vzácnými památkami bezprostředně lahodícími oku mnohého pozorovatele, a to nejen z řad badatelů pozorně vyhledávajících a zpracovávajících tento jedinečný fenomén.

Nahlédneme-li do struktury uměleckého členění evropské kultury, nalézáme poměrně jednoznačně vedle seskupení žánrů výtvarných, literárních, dramatických, popřípadě tanečních především umění hudební.

Oproti architektuře, sochařství a jiným výtvarným pracem vykazuje hudební um jistá privilegia respektive úskalí. Zatímco skvosty z okruhu prvně jmenovaných uměleckých oborů vyzařují svoji uměleckou hodnotu stojíce pevně na místě, namalovány na plátně, či ztvárněny do definitivní podoby v rámci určité hmoty, hudba svěřena notovým osnovám na papíře sama o sobě mlčí.

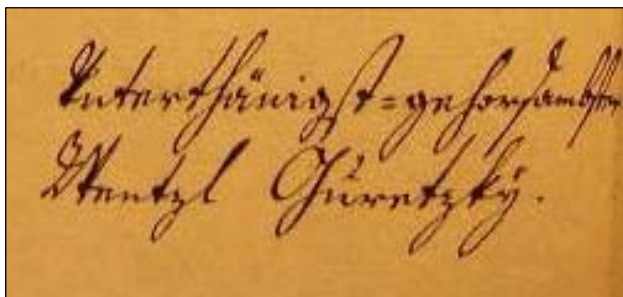
Pozitivním důsledkem tohoto fenoménu je možnost rozličného momentálního ztvárnění hudebního díla, které tak může nabývat v podání rozdílných interpretů mnoha

Vlhkostí silně poškozený titulní list pašiji z roku 1783 (farní úřad Kokory)

tváří dle přístupu osobnosti toho či onoho umělce. Jinými slovy – pouze v jedinečný časový úsek získává notový zápis spolu s hudební realizací určitou estetickou podobu, kterou můžeme pod dojmem dalšího provedení vnímat s pocitem krásna (popřípadě nikoli), ale vždy s reálnou možností rozdílného estetického pojetí. Tato nekonečná a jedinečná tvárnost muzikálie se ve shora uvedeném ohledu jeví nadmíru pozitivně, neb propůjčuje hudebnímu skladateli a interpretům neobyčejně pestroutu paletu možností na poli umělecké seberealizace.

Odvrácená tvář tohoto fenoménu přisuzuje hudební kompozici velmi snadnou možnost zániku, v lepším případě dočasného zapomnění. Nemalé množství historických hudebnin posloužilo k ruce uměleckému nevzdělanci jako materiál k zatápnění, lepení, podkládání nejrůznějších materiálů, popřípadě jiným nehudebním účelům. Díky odlišné podobě zápisu ve formě not v pětalin-
kové osnově tak doznalo nemalé množství hudebnin horší osud než cenzurovaná literatura. Zejména rukopisy archivně nezpracovaných fondů trpí dodnes nemilosrdnými podmínkami (nejen vlhkost, plísně a hlodavci, ale žel i člověk), díky nimž podléhají velmi snadno neúprosnosti zubu času. Při dnešním vnímání možností obnovitelnosti zálohovaných digitálních zdrojů tak často zapomínáme na množství dosud nezajištěného kulturního dědictví, které shora uvedeným způsobem putuje do říše nenávratna. Z nemalé části se tak děje dodnes, a to především v periferních lokalitách bývalých Sudet.

*Podpis kapelníka olomoucké katedrály
V. M. Gureckého z dopisu
kapitule z roku 1741*

Tato neutěšená situace se stala pro odborné seskupení specializovaných hudebních historiků inspirací pro badatelskou činnost spočívající v průzkumu a provozování materiálů z archivně nezajištěných historických lokalit na území Moravy a Slezska spolu s jejich detailním hudebně-vědeckým zpracováním. Výsledky počátečního bádání (mj. inspirovaného právě hudební sbírkou farního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Moravském Berouně) zavdaly vzniku disertačního projektu *Hudba na kůru Olomoucké diecéze v letech 1750 – 1850*.

V rámci této rozsáhlé mravenčí práce se realizačnímu týmu podařilo zajistit několik ve své době významných chrámových hudebních sbírek.

*Autograf violoncellového koncertu olomouckého
skladatele Josefa Gureckého z roku 1738*

Mezi nepřeborným množstvím hudebnin neustále nalézáme „nové a nové“ klenoty našeho, tj. moravského kulturního dědictví, jehož bohatství představuje k nemalé škodě většinou v nové době dosud nerealizovaný obsah všech dochovaných hudebních sbírek na tomto území. K otevření a prohloubení nepřeborného pramene této vysoce prestižní domácí hudby nestačí zrestaurování, omítnutí či exponování hudebních materiálů ani jejich případné nasca-

nování do databáze pro dostupnost čtenářům. Pro většinu budou staré rukopisy spíše hezkými obrázky hodny ladné pasparty a pověšení na zeď. Úkolem nás všech je proto

prezentace této drahocenné estetické hudební základny formou jejího zpřístupnění běžnému člověku nejen realizací koncertního (v dané lokalitě zpravidla jednorázového) provedení, ale zejména zprostředkováním těch nejlepších nahrávek, které je možno po natáčení a prestižním vydání kdykoli prezentovat díky možnostem skvostné audio-techniky.

V průběhu činnosti mého badatelského týmu byla jasným pracovním těžištěm snaha o určení hudebních center v době vytyčené projektem samotným. Nositeli ústřední hudební

Portrét Carla Ditterse von Dittersdorf (1739 - 1799), slezského skladatele, kapelníka vratislavského biskupa Phillippa von Schaffgotsch na Jánském vrchu

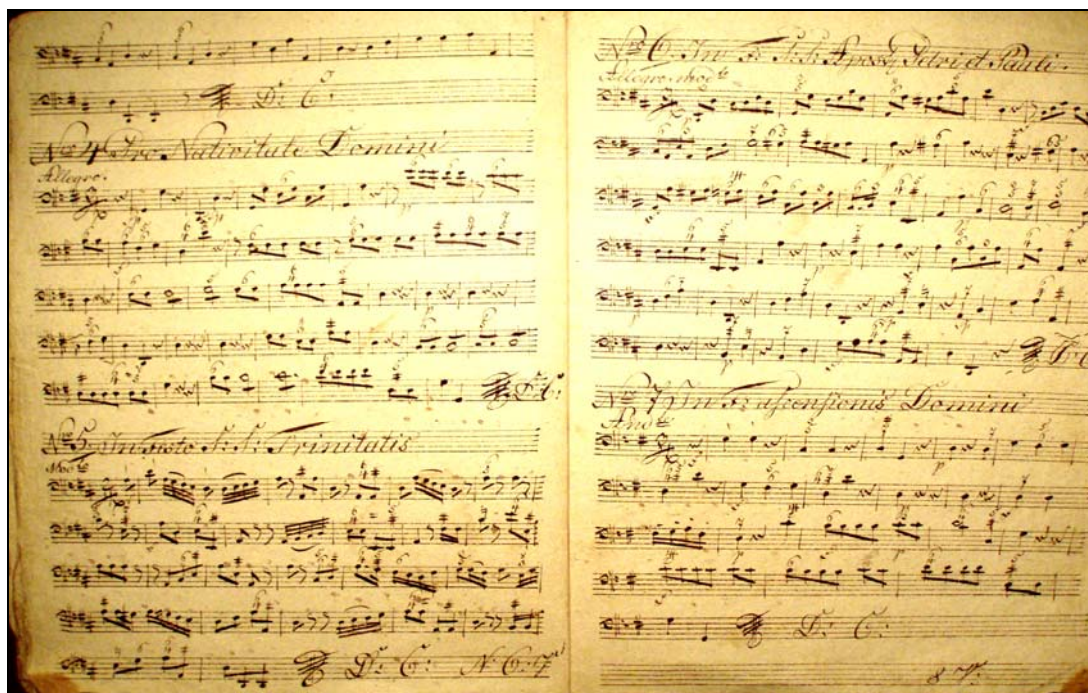
kultury na Moravě a ve Slezsku byly v nemalé míře mimo větších měst a panství zejména kláštery, náplní jejichž působení bylo nezřídka právě i hudební vzdělávání (zejména piaristé). V kritériích komplexní umělecké úrovně je těžké s jistotou určit míru významu jednotlivých institucí. Bylo by snad možné považovat za význačnější centrum hudebního provozu piaristickou kolej v Kroměříži, Příboře, na Bílé Vodě nebo zámek v Holešově pod správou hrabat z Rottalu, klášter premonstrátů v Nové Říši, či snad biskupskou kapelu v Kroměříži nebo hudební soubor, jenž působil na zámku ve Velkých Hošticích za hejtmana hraběte Dominika Chorinského, popřípadě jiné kulturní centrum se skvěle vybaveným a personálně obsazeným hudebním tělesem? Historické prameny nám v úrovni hudebního provozu dokládají svědectví o desítkách souborů, jež bychom navzájem mezi sebou jen stěží rozsoudili právě pro výši jejich uměleckých provozovacích schopností. Pohlédneme-li však na personální profil

skladatelských tvůrčích osobností ve spojení s určitou lokalitou, pak nás na Moravě zcela jednoznačně jako vrcholný kulturně-historický odkaz osloví hudba kapelníků Olomoucké katedrály spolu s jedinečnou tvorbou piaristických skladatelů s územním těžištěm uměleckého působení z nemalé části na území Slezska (Bílá Voda, Příbor, atd.). Olomoucká kapitula dokonce zaměstnávala soustavně ty nejlepší skladatelské osobnosti na území Moravy a Slezska (v některých časových úsecích i Čech), někteří působili před nastoupením této funkce ve Slezsku (Joseph Puschmann v Opavě a Velkých Hošticích). Naprosto jedinečný post mezi skladateli slezskými zastává tvorba vídeňského rodáka, Puschmannova současníka a zřejmě i přítele Carla Ditterse von Dittersdorf (1739 – 1799), jenž 29 let působil na zámku Jánský Vrch. Objektivně vysoká úroveň tvorby těchto osobností zůstává doposud z nemalé části skryta v rámci rozličných více či méně zmapovaných historických fondů. Tento fenomén jsem začal sledovat po studii kompozičních hudebních incipitů množství skladeb, které uvádí mj. i prof. Jiří Sehnal ve své knize *Hudba v Olomoucké katedrále v 17. a 18. století* (Brno, 1988). Po dohledání, zpracovávání a následném provozování děl těchto hudebníků bylo nemožné nadále skrývat kladné stanovisko ve věci vysoké kompoziční úrovně skladatelských osobností na Moravě a ve Slezsku v době 18. století. Středem uměleckého zájmu projektového řešitelského týmu se tak stali autoři Carl Joseph Einwaldt (1679 – 1753), Václav Matyáš Gurecký (1705 – 1743), jeho bratr Josef Antonín (1709 – 1769), Anton Neumann (cca

1725 – 1776), Joseph Puschmann (1738 – 1794), Carl Ditters von Dittersdorf (1739 – 1769) a jiní dále převážně kantorsky působící skladatelé moravského a slezského klasicismu. Detailní studium díla těchto osobností přinášelo své badatelské plody na poli výzkumu reálného uměleckého profilu, kterým autoři jednak sledovali trend svých současníků, jednak svojí osobitostí vysílali vlastní tvůrčí impulzy, jež naopak pronikaly do jiných center střední Evropy. Srovnávacími pracemi s tvorbou jejich současníků bylo možné prokázat uvnitř výzkumného týmu uměleckou rovnocennost a kulturní autonomii moravské a slezské provenience vzhledem k okolní hudební kultuře center ostatní střední Evropy.

V hodnocení komparativních výsledků bylo těžké oproštění badatelského kolektivu od tendenčního posuzování veškerého díla vzhledem k týmově zanícené práci. V rámci objektivitu je proto nezbytné předložit chladná a ostrá kritéria pro vznik reálného srovnání autorů s dnes běžně proslulými skladatelskými osobnostmi. Teprve po představení některých skladeb externím hudebníkům a uměleckým pedagogům z domova i zahraničí byla naše dosavadní zjištění podepřena zvenčí. Chrámové kompozice V. M. Gureckého, violoncellové koncerty jeho bratra, jedny z prvních klasických symfonií vůbec(!), které nenapsal nikdo jiný než A. Neumann, chrámové symfonie J. Puschmanna a mnohé další kompoziční útvary se díky pouhému koncertnímu provozování dočkaly cenných pečeti ve formě přirovnání s obdobnými žánry náležitě proslulých současníků (A. Caldara, A. Vivaldi, I. Holzbauer, J. Haydn, W. A. Mozart).

Rozšířený výzkum výskytu skladeb těchto osobností v rámci celoevropských archivních historických fondů přinesl nadmíru příznivé výsledky prokazující nemalou dobovou proslulost skladatelů daleko za hranicemi Moravy a Slezska. Popisy jejich děl jsou totiž dochovány nebo dle dobových inventářů byly součástí sbírek v Salcburku (mj. i v osobním notovém archivu W. A. Mozarta), v benediktýnských klášterech v Kremsmünsteru, Lambachu, Göttweigu, dále v Rakouské národní knihovně ve Vídni, v německém Wiesentheidu, v Saské zemské knihovně v Drážďanech, ve Švédské Královské knihovně ve Stockholmu, v rámci několika národních institucí v Maďarsku, Polsku, na Slovensku a jistě v mnoha přilehlých lokalitách, jejichž fondy pro nás dosud skrývají neprobádaný notový materiál.

Ukázka varhanního partu slavnostních nešpor z přelomu 18. a 19. století z farního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Moravském Berouně

Ukázka autografu J. Puschmanna, ředitele hudby opavského hejtmana Dominika Chorinského, po r. 1777 kapelníka olomoucké katedrály

Za tímto účelem jsme sestavili projekt pod názvem „*Skladatelský odkaz osobností moravského a slezského klasicismu*“, jenž si klade za cíl osvětu našich historických klenotů formou koncertních produkcí složených z toho nejlepšího repertoáru výše zmíněných tvůrců působících na území Moravy a Slezska převážně ve druhé polovině 18. století. Obrovskou devízou projektu je zaangažování výhradně profesionálních hudebních souborů se specializací na autentickou interpretaci na dobové nástroje, a to za účelem co nejvěrnější atraktivní prezentace děl takovým způsobem, aby publikum přijalo hudební program jako hodnotný neopomenutelný odkaz naší jedinečné dosud hrubě podceňované domácí kultury.

Součástí tohoto mohutného projektu je také grantový kulturní program *Olomoucké baroko a výtvarná kultura v letech 1650 – 1780*, v rámci něhož proběhne za významné podpory Olomouckého kraje a Statutárního města Olomouc cyklus natáčení vrcholné tvorby shora zmíněných skladatelů jako protějšek komplexu expozic a koncertů, v rámci nichž Vám rádi představíme program skladeb, které v době před cca 200 až 250 lety provozovali a slýchávali předkové ve Vašem městě.

Pohled na Opavu od severovýchodu v době druhé poloviny 18. století